

STÖLDBROTTLIGHET

Stina Holmberg

Sammanfattning

Statistikkällor visar att stöldbrotten sammantaget har minskat de senaste åren. Under 2015 utsattes, enligt NTU, närmare 10 procent av hushållen för någon typ av stöldbrott jämfört med närmare 13 procent 2006. Antalet anmälda stöldbrott började minska i slutet av 1990-talet, men nivån har stabiliserats de senaste fem åren.

Bland stöldbrotten är det bilbrott (biltillgrepp och stöld ur och från ett motordrivet fordon) som har minskat snabbast sedan slutet av 1990-talet. Den huvudsakliga orsaken till det bedöms vara ett EU-direktiv från 1998 (95/56/EC), som innebär att alla nytillverkade bilar ska förses med elektroniska stöldskydd. I takt med att bilparken successivt byts ut, innebär det att en allt mindre andel bilar kan stjälas utan tillgång till bilnyckel. Utöver att färre bilar stjäls har även stölderna ur och från motordrivet fordon minskat.

Bostadsinbrotten har ökat de senaste åren, och ligger i dag på ungefär samma nivå som på 1990-talet. Trots att det är en liten del av befolkningen som utsätts för inbrott är det betydligt fler som oroar sig för att utsättas. Nästan var femte svarande i NTU 2015 uppgav att de var ganska eller mycket ofta oroliga för bostadsinbrott.

Utsattheten för bostadsinbrott och bilbrott är relativt jämnt fördelad i befolkningen. Vissa grupper är dock mer utsatta än andra. Ensamstående med barn, boende i lägenheter, personer i storstäder och de som bor i socioekonomiskt utsatta områden utsätts oftare än andra.

Inledning

Stöldbrotten är en stor brottskategori som innehåller många olika typer av överträdelser med det gemensamt att de regleras i 8 kap. BrB. Här ryms allt från snatteri och fickstöld till biltillgrepp, inbrott i bostäder, affärslokaler och lokaler för offentlig verksamhet till personrån och bankrån. Det är med andra ord en brottstyp som drabbar stora delar av näringslivet och myndighetssfärer samt många privatpersoner. Förmodligen utsätts nästan alla för stöld-

brott någon gång i sitt liv. Försäljning av stöldskyddsprodukter är också en bransch som årligen omsätter miljardbelopp.

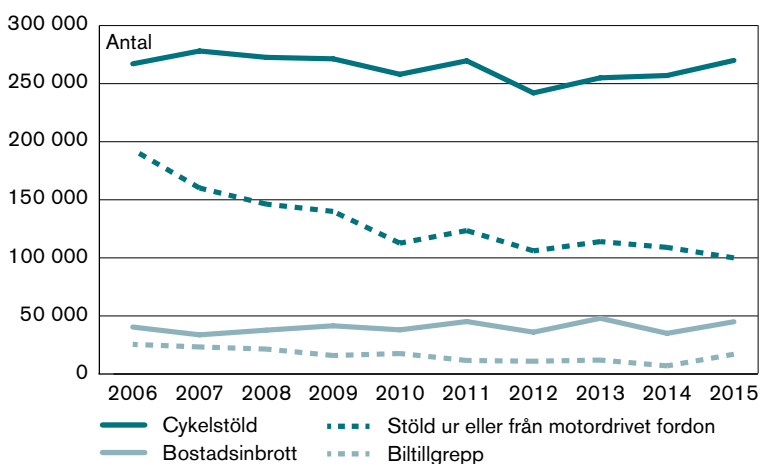
Ambitionen med det här kapitlet är inte att beskriva brottsutvecklingen i detalj för alla olika typer av stöldbrott, det är en uppgift som skulle kräva en helt egen bok. Istället riktas fokus i huvudsak på bostadsinbrott och bilbrott (biltillgrepp och stöld ur och från ett motordrivet fordon). De tillhör de stöldbrott som är mest integritetskränkande för privatpersoner. Dessutom är den här typen av brott en källa till oro. Nästan 20 procent av befolkningen säger att de ofta oroar sig för att utsättas för bostadsinbrott, och ungefär lika många säger att de ofta oroar sig för att råka ut för bilbrott (Brå 2016:1). Rånbroten, som också är ett brott som drabbar enskilda individer hårt, behandlas i ett eget kapitel (se kapitlet Rån).

Omfattning och utveckling

Stöldbrotten har minskat

I Nationella trygghetsundersökningen (NTU) mäts hushållens utsatthet för bostadsinbrott, biltillgrepp, stöld ur eller från motordrivet fordon och cykelstöld. Alltsedan NTU började genomföras 2006 har andelen utsatta för sådana stöldbrott minskat. Under 2015 utsattes närmare 10 procent av hushållen för någon typ av sådant stöldbrott jämfört med närmare 13 procent 2006. Minskningen hänför sig i huvudsak till bilrelaterade brott, där antalet utsatta hushåll halverats sedan 2006. Utsattheten för övriga typer av stöldbrott har också minskat, men mer marginellt. Cykelstöld är det vanligaste stöldbrottet av dem som ingår i NTU; 270 000 hushåll utsattes för cykelstöld 2015.

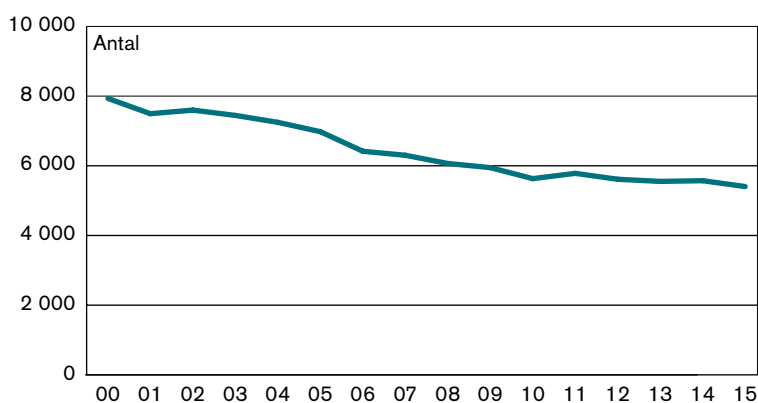
Figur 1. Antal hushåll utsatta för stöldbrott åren 2006–2015. Källa: NTU.

Det totala antalet anmälda stölder uppgår till mer än en halv miljon per år, vilket motsvarar nästan 35 procent av samtliga anmälda brott.

Studerar man den anmälda stöldbrottslighetens utveckling över tid kan man konstatera att antalet anmälda brott ökade kontinuerligt ända från 1950-talet fram till början av 1990-talet. En kraftig välståndsökning, framväxten av ett konsumtionssamhälle, en ökad tillgång på varor, bilismens utveckling och en ökad rörlighet hos befolkningen är några av de samhällsfaktorer som lyfts fram som delförklaringar till egendomsbrottens ökning fram till slutet av 1990-talet (Sarnecki 2003; von Hofer och Tham 2000).

Figur 2. Antal anmälda stöldbrott per 100 000 invånare åren 2000–2015 (8 kap. BrB). Källa: Kriminalstatistiken.

Från slutet av 1990-talet har de anmälda stölderna sjunkit mer eller mindre kontinuerligt fram till dagens nivå, som är jämförbar med nivåerna i början av 1980-talet. Denna minskning bekräftas av resultaten i NTU för de senaste åren.

I linje med resultaten i NTU är minskningen i antalet anmälda brott särskilt markant i fråga om tillgrepp av bil och stöld ur eller från motordrivna fordon (se nedan). Även anmälningarna om cykelstöld har minskat – trots att utsattheten för sådana brott inte minskat sedan 2006 i NTU. En möjlig förklaring till att anmälningarna om cykelstöld minskat är att förändrade försäkringsregler haft en negativ inverkan på anmälningsbenägenheten (Brå 2008a). I kommande avsnitt beskrivs utvecklingen av bostadsinbrott och bilbrott närmare.

Förändrad tillfällesstruktur har bidragit till färre brott

Den minskning av den anmälda stöldbrottsligheten som man kan se i Sverige, återfinns också i övriga delar av västvärlden. Krimi-

nologiska forskare har diskuterat olika möjliga orsaker till detta. En dominerande förklaring är att det efter den kraftiga brottsökningen sedan 1950-talet växte fram en motreaktion i samhället, så att människor började skydda sin egendom bättre (van Dijk m.fl. 2008, van Dijk m.fl. 2012). Genom att skyddet mot butiksstölder, inbrott och fordonsrelaterade stölder förbättrades, minskade möjligheten att begå dessa brott. Det som kallas ”tillfällesstrukturen” förändrades alltså. I Sverige är detta, som nämnts ovan, särskilt påtagligt när det gäller fordonsrelaterade brott. Den minskning av bostadsinbrotten som ägt rum i många länder i västvärlden har förklarats med ett förbättrat skydd av bostäder, till exempel att bostäder fått treglasfönster och säkrare dörrar, och att allt fler villor har inbrottslarm. Hur starkt förklaringsvärde detta har för nedgången i Sverige är mer osäkert, eftersom Sverige haft en hög bostadsstandard redan innan bostadsinbrotten började visa en nedåtgående trend (se nedan).

En annan förklaring som lyfts fram är att ungdomar, som svarar för en stor del av stöldbrottsligheten, blivit mindre brottsbenägna. I Sverige stöds denna förklaring av den frågeundersökning till niondeklassare, som Brå genomfört sedan början av 2000-talet. Där anger att en allt lägre andel av skolungdomarna att de stulit något det senaste året (Brå 2013).

Kvinnornas andel av stöldbrottsligheten har ökat

Det är främst bland männen som man ser en minskning av antalet personer som lagförs för stöld. Kvinnornas andel av dem som lagförs för stöldbrott har alltså ökat, men inte på grund av att kvinnorna blivit mer brottsaktiva, utan för att männen blivit mindre brottsaktiva (Estrada, Bäckman och Nilsson 2015).

Bostadsinbrotten ligger på en stabil nivå

Andelen hushåll som utsatts för bostadsinbrott har legat runt en procent under de år som NTU har genomförts. Hur hög den nivån är i jämförelse med nivån i andra länder är svårt att uttala sig om, eftersom få länder löpande gör motsvarande undersökningar som NTU. I Storbritannien görs dock en motsvarande undersökning, och där var det 2013–2014 en mer än dubbelt så hög andel hushåll (2,5 procent) som angav att de utsatts för bostadsinbrott (Crime Survey for England and Wales, Office for National Statistics 2014).

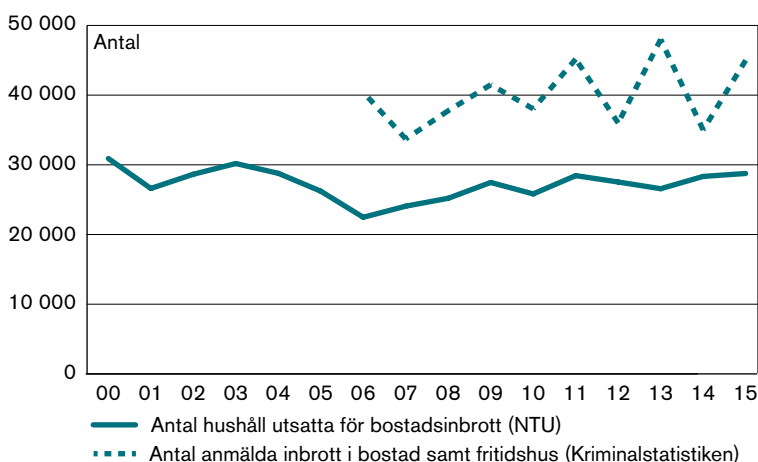
I reella tal var det 35 000 hushåll som utsattes för bostadsinbrott i Sverige 2014. Drygt 80 procent av dem som sagt sig ha varit utsatta för ett bostadsinbrott har också sagt att de har anmält händelsen. Det innebär att det så kallade mörkertalet, det vill säga de brott som begåtts men inte anmälts till polisen, är lågt. Därmed är det möjligt att använda statistiken över anmälda brott för att

studera bostadsinbrottens utveckling under en längre period än NTU har genomförts.

Antalet anmälda bostadsinbrott samt inbrott i fritidshus visade en nedåtgående trend från 1975 och fram till 2007, då antalet ökade under ett par år. Sedan 2011 har antalet anmälda brott legat ganska stabilt (se figur 3).

Om man studerar antalet anmälda brott i bostäder månadsvis visar det sig att det finns ett tydligt säsongsmönster för inbrott i villa, radhus med mera. Under november och december anmäls betydligt fler inbrott än under resten av året, en struktur som har framträtt tydligt sedan närmare tio år tillbaka. Dessförinnan var inbrotten i villor och radhus mer jämnt spridda under året. För inbrott i fritidshus syns också ett visst säsongsmönster, genom att tidig vår och tidig höst ligger högre än de övriga månaderna under året. För inbrott i lägenheter ligger nivån jämnt under året.

Figur 3. Antal hushåll utsatta för bostadsinbrott åren 2000–2015 samt antal anmälda bostadsinbrott och inbrott i fritidshus åren 2000–2015. Källa: NTU och Kriminalstatistiken.¹

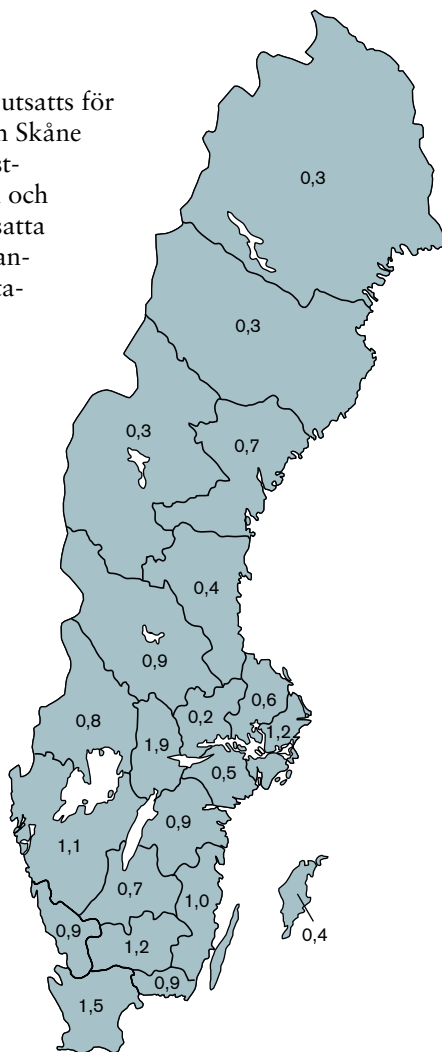
¹ I NTU ställs frågan om personen har varit utsatt för ett inbrott i sin bostad. Ingen åtskillnad görs här mellan bostad (lägenhet och villa) eller fritidshus. Det är därför rimligt att anta att svarspersonerna i en hög omfattning inkluderar inbrott i fritidshus då de svarar på frågan. Mot bakgrund av detta är det korrekt att jämföra de sammanslagna siffrorna från inbrott i bostad samt fritidshus i Kriminalstatistiken med det skattade antalet hushåll som varit utsatta för inbrott i sin bostad i NTU. För en längre diskussion om skillnaderna mellan NTU och kriminalstatistiken, se Brå 2008b.

En annan aspekt gällande bostadsinbrotten är när på dygnet ett inbrott begås, och under vilken veckodag. Detta framgår av NTU. Under perioden 2013–15 skedde närmare hälften (48 procent) av bostadsinbrotten under dagtid på vardagar. Näst vanligast var nattetid på helgen, då vart fjärde inbrott begicks. Nivån på inbrott under olika tidpunkter under veckan har varierat något från år till år utan att någon tydlig trend kan urskiljas. Uppgifterna från NTU bekräftas i stort av en studie genomförd av Brå, som omfattade samtliga anmälda bostadsinbrott i Göteborg mellan den 1 januari 2007 och den 31 oktober 2010. Där framkom att den vanligaste brottstidpunkten var eftermiddagar, och att det var vanligare att brottet begåtts under en vardag än under en helgdag (Brå 2012c).

Flest utsatta för bostadsinbrott i Örebro län och Skåne

I NTU redovisas andelen *hushåll* som utsatts för bostadsinbrott (se figur 4). Örebro och Skåne är de län med högst andel utsatta. Västmanland, Jämtland samt Västerbotten och Norrbotten har lägst andel hushåll utsatta för bostadsinbrott. Även antalet polisanmälda bostadsinbrott i relation till antalet invånare skiljer sig åt mellan olika län. Flest anmälda brott i relation till befolkningen finns i Skåne län, och därefter följer Blekinge, Jönköping och Stockholms län.

Skillnaderna mellan länen kan i viss mån förklaras av skillnader mellan storstadsområdena och glesbygd. Det har också framkommit att säsongsvariationen, med ett ökat antal anmälda inbrott i villor, radhus med mera under oktober, november och december, är extra starkt framträdande i sydvästra Sverige (Brå 2011).

Figur 4. Andel hushåll utsatta för bostadsinbrott uppdelat på län åren 2013–2015 (årsmedelvärde). Procent. Källa: NTU.

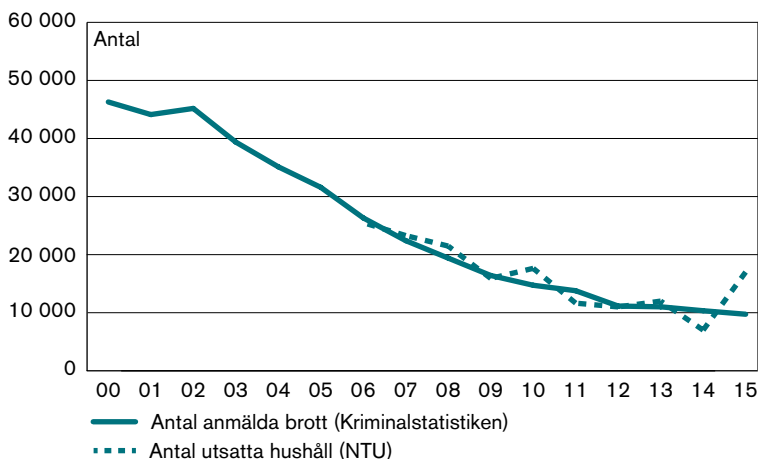
Kraftig minskning av antalet bilbrott

Av de hushåll som äger bil utsattes ungefär 0,3 procent per år av bilstöld, och omkring 2,6 procent av stöld ur eller från motordrivnet fordon, enligt NTU under perioden 2012–2015. Andelen hushåll som under den perioden utsattes för någon av de två typerna av brott var 2,8 procent. Det kan jämföras med andelen utsatta i England och Wales, som var 4,1 procent 2014, enligt British Crime Survey.²

Under samma period anmäldes mellan cirka 16 100 och 13 200 biltillgrepp, och mellan 62 300 och 52 100 stöld ur eller från ett motordrivnet fordon. Enligt NTU anmäls omkring 90 procent av alla biltillgrepp under den här perioden, vilket är den högsta siffran bland de brott som tas upp i undersökningen. Det hänger samman med att en bil kan representera ett stort ekonomiskt värde, och att försäkringsbolagen kräver en anmälan för att betala ut ersättning. För stöld ur eller från motordrivnet fordon anmäls enligt NTU ungefär två tredjedelar av brotten. Den höga anmälningsbenägenheten medför att det finns goda möjligheter att tolka utvecklingen för biltillgreppen utifrån både NTU och kriminalstatistiken.

Biltillgreppen ökade från början av 1980-talet till 1990. Efter en tid av minskning började nivån åter att öka från mitten av 1990-talet till 2000. Därefter inleddes en minskning till dagens historiskt låga nivå (se figur 5).

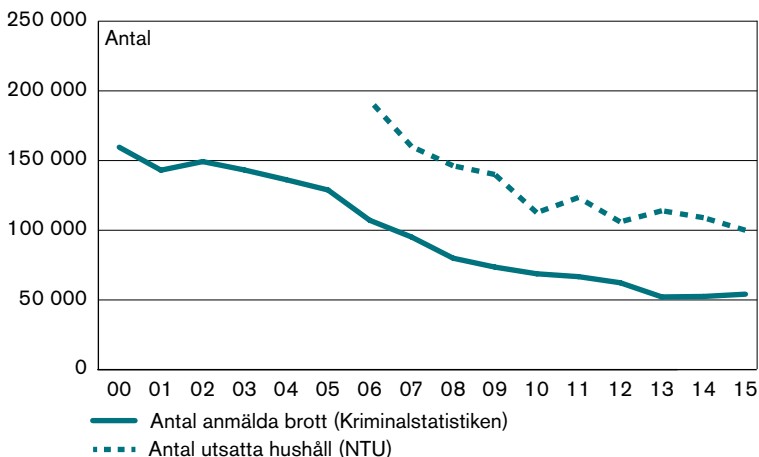
Figur 5. Antal hushåll utsatta för biltillgrepp åren 2000-2015 samt antal anmälda fullbordade tillgrepp av personbilar åren 2000-2015. Källa NTU och Kriminalstatistiken.

² Här bör erinras om att det finns svårigheter att göra jämförelser mellan länder. Se mer om detta i det inledande kapitlet.

Även när det gäller stöld ur eller från ett motordrivet fordon kan man se en markant nedgång, enligt både NTU och kriminalstatistiken över anmälda brott.

Figur 6. Antal hushåll utsatta för stöld ur eller från motordrivet fordon åren 2000-2015 samt antal anmälda fall av stöld ur eller från motordrivet fordon åren 2000-2015. Källa: NTU och Kriminalstatistiken.

Under perioden 2012-2015 har det enligt NTU varit en övervikt av biltillgrepp under vinterhalvåret, men man bör tolka resultatet försiktigt, eftersom antalet svarande som utsatts, uppdelat på delar av året, är ganska litet. Två tredjedelar av brotten sker på vardagar, och det är lika vanligt att brotten sker på dagen som på natten. Drygt hälften av brotten sker i offrets bostadsområde, medan hälften sker när bilen är parkerad någon annanstans. NTU visar också att nästan nio av tio har fått tillbaka bilen, men att den då ofta är helt eller delvis förstörd. En tredjedel av de som fått sin bil stulen får tillbaka bilen i ungefär samma skick som innan den blev stulen. Det är rimligt att anta att en del av de bilar som inte återfinns har förts ut ur landet.

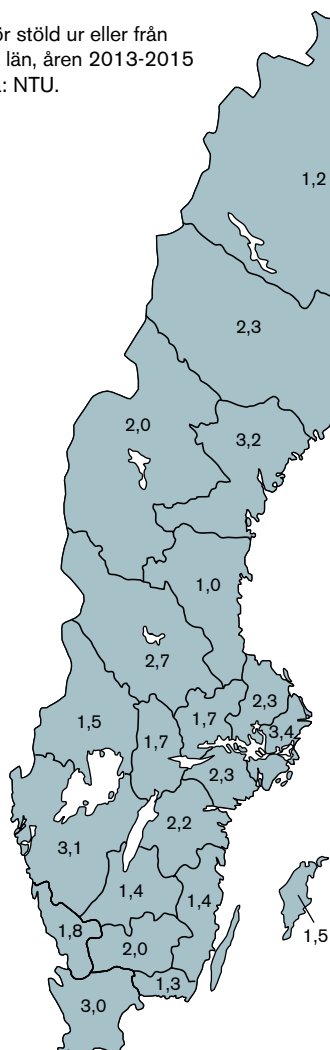
Utvecklingen av stöld ur eller från motordrivet fordon är snarlik den för biltillgrepp, om än inte med lika påtagliga ökning under 1980-talet. Minskningen som inleddes 2000 har fortsatt sedan dess.

De flesta (80 procent) av stölderna ur och från motordrivet fordon gäller stöld ur eller från personbilar. Drygt hälften av den här typen av brott sker i offrets bostadsområde. Sett till fördelningen av brotten över året har december tidigare varit den månad då flest brott begåtts. Det mönstret har brutits de senaste tre åren. Nu är det istället juni, augusti och september som utmärker sig som de månader då mest brott begås.

Flest bilstölder i storstadslänen

Biltillgrepp och stöld ur och från motordrivet fordon uppvisar relativt stora regionala skillnader. Utsattheten för stöld ur och från fordon är enligt NTU högst i storstadslänen och i Västernorrland (figur 7). Lägst är utsattheten i Gävleborg, där andelen utsatta är mindre än en tredjedel så stor som i de ovan nämnda länen. Den regionala fördelningen för biltillgrepp är i huvudsak likartad, med en större koncentration till storstadslänen.

Figur 7. Andel hushåll utsatta för stöld ur eller från motordrivet fordon uppdelat på län, åren 2013-2015 (årsmedelvärde). Procent. Källa: NTU.

Brottsutsatta och gärningspersoner

Boende i socialt utsatta områden utsätts oftare för bostadsinbrott

Det framgår av NTU att hushåll med en utsatt ekonomisk situation i högre grad än andra fått inbrott i bostaden. Forskning visar dock att utsattheten för bostadsinbrott är mycket beroende av boendeområdets karaktär och vilka socioekonomiska förhållanden som råder på områdesnivå, snarare än de socioekonomiska och personliga förhållandena i hushållet (Estrada och Nilsson 2006). Det innebär med andra ord att hushåll som har en svår ekonomisk situation men som bor i ett område där den socioekonomiska statusen är hög, har mindre risk att utsättas för ett inbrott än vad ett liknande hushåll har i ett område med lägre status.

I NTU framgår att hushåll med olika familjeförhållanden utsätts i liknande omfattning av bostadsinbrott. Gruppen ensamstående med barn framträder dock som mer utsatta än andra. Boende i mindre städer och på landsbygden uppger dock i lägre omfattning än andra att de varit utsatta för ett bostadsinbrott, men det finns inte någon större skillnad i utsatthet mellan boende i småhus eller lägenheter. Tidigare analyser tyder på att risken för boende i lägenheter att utsättas för bostadsinbrott är större i ekonomiskt utsatta kommuner, medan risken för inbrott för boende i villor är större i mer välbärgade kommuner. Det här har förklarats med att förövare och offer är ur samma socioekonomiska grupp i ekonomiskt utsatta kommuner, men att det i välbärgade kommuner snarare är objektens attraktionskraft som påverkar brottsligheten (Brå 2008a). Uppgifter från NTU visar dock att anmälningsbenägenheten är högre hos boende i småhus än hos boende i lägenheter, vilket är en delförklaring till skillnader i anmälda brott.

Det är en relativt liten andel av befolkningen som utsatts för inbrott, men det är betydligt fler som oroar sig för att utsättas. Omkring 19 procent av de svarande i NTU 2015 uppgav att de är ganska eller mycket ofta oroliga för bostadsinbrott. Det är en viss ökning sedan 2014; med undantag för 2011 har andelen som oroar sig för bostadsinbrott legat stabilt runt 15 procent. Sammanboende med eller utan barn och ensamstående med barn uppger i högre omfattning att de är oroliga för bostadsinbrott än ensamstående utan barn (Brå 2016). En möjlig förklaring till den lägre oron bland ensamstående utan barn kan vara att det är betydligt fler yngre i den gruppen, med få tillhörigheter av större värde. Yngre personer tenderar också generellt sett att vara mindre oroliga för andra typer av brott och för brottsligheten i samhället i stort.

Unga män överrepresenterade som gärningspersoner

Många personer begår någon gång under sin livstid ett egendomsbrott, om även de lindrigare formerna av stöldbrott inkluderas. Samtidigt finns även grovt kriminellt belastade personer som begår ett stort antal egendomsbrott, såväl lindrigare som grövre. Det är svårt att ge en tillförlitlig bild av hur stor del av brotten som begås av de olika grupperna. Det är ännu svårare att utifrån befintliga datakällor få en tydlig bild av vilka som begår vissa specifika brott som bostadsinbrott och bilbrott.

Det är ont om datakällor som kan beskriva de vuxna personer som begår stöldbrott, eftersom polis och åklagare i en mycket begränsad omfattning lyckas knyta en gärningsperson till egendomsbrott. Brås skolundersökning om brott bland elever i årskurs 9 (SUB)³ kan dock antas ge en bra bild av brottsligheten bland ungdomar. SUB tyder på att ungdomar utgör en stor del av gärningspersonerna för inbrottsstöld. Cirka 7,6 procent av de tillfrågade ungdomarna 2011 uppgav att de begått ett inbrott, men det innefattar även andra typer av inbrott än just inbrott i bostäder (Brå 2013).

I statistiken över skäligen misstänkta personer efter avslutad utredning, är andelen unga förövare i åldern 15 till 20 år överrepresenterade, men överrepresentationen har minskat. Ungdomarna stod under åren 2012–2015 för i genomsnitt 24 procent av det totala antalet personer misstänkta för villainbrott, lägenhetsinbrott samt inbrott i fritidshus, medan de stod för 33 procent under åren 2008–2011. Till en del, men inte helt, förklaras minskningen av att andelen 15–20-åringar av den straffmyndiga befolkningen har minskat, från närmare 10 procent perioden 2008–2011 till drygt 8 procent perioden 2012–2015.

Betydligt fler män än kvinnor begår bostadsinbrott. Ungefär två tredjedelar av dem som uppgav att de varit delaktiga i en inbrottsstöld i den senaste skolundersökningen var pojkar (Brå 2010a). I kriminalstatistiken är skillnaderna ännu större. Under 2012–2015 utgjorde kvinnor drygt nio procent av alla personer som misstänktes för bostadsinbrott eller inbrott i fritidshus.

Pengar utgör den främsta drivkraften för att begå bostadsinbrott, men även spänningsmomentet är ett viktigt motiv. Det framgår bland annat av en undersökning, genomförd av Polismyndigheten i Stockholms län 2008, baserad på intervjuer med 20 personer som tidigare varit eller vid studiens genomförande var aktiva inbrotts-tjuvar (Pira 2008). I studien framgick också att narkotikamissbruk

³ För mer information om SUB, se Brotts bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2008 (Brå 2010a) samt Skolundersökningen om brott 1995–2008 (Brå 2010b).

är nära sammankopplat med inbrott. Vad gäller bostadsinbrott finns det även annan forskning som visar på att unga gärningspersoner och personer med missbruksproblem är överrepresenterade bland de som grips (Mawby 2001). Ett stort antal av de tillfrågade i Stockholmspolisens studie uppgav att de begick bostadsinbrott under påverkan av narkotika, att de behövde göra det för att kunna finansiera sitt missbruk samt att de förmodligen skulle upphöra med inbrott om de slutade med droger.

De intervjuade uppgav vidare att de begick inbrott ensamma eller tillsammans med ytterligare en person, men ytterst sällan med fler personer. En del berättade om en betydande aktivitet med upp till mellan 20 till 40 inbrott per år, och flera av de som varit brottsligt aktiva längst uppgav sig vara skyldiga till mer än 500 inbrott under hela sin inbrottskarriär.

Resurssvaga personer utsätts oftare för bilstöld

Risken att utsättas för bilrelaterade brott påverkas delvis av var man bor. De regionala skillnaderna är, som tidigare nämnts, relativt stora och störst är risken att utsättas bland dem som bor i de större tätorterna.

NTU visar att hushåll med små ekonomiska resurser löper större risk än andra att utsättas för biltillgrepp. När det gäller stöld ur och från motordrivet fordon tycks det räcka med att bo i ett område med många resurssvaga hushåll, till exempel där allmännyttans bostadsbestånd dominerar, för att risken att utsättas ska öka (Wikström m.fl. 1997; Dolmén 2002; Estrada och Nilsson 2006). Över huvud taget löper de som bor i lägenhet större risk att råka ut för bilbrott än de som bor i villa eller radhus, och risken för biltillgrepp är särskilt stor bland dem som bor i hyresrätt. Skillnaderna kan hänga samman med att vissa typer av parkeringar, som är särskilt attraktiva för motiverade gärningspersoner, är vanligare i områden med övervägande hyresrätter.

Resurssvaga grupperns högre risk att råka ut för biltillgrepp kan hänga samman med att den gruppen sannolikt generellt sett har äldre bilar. Äldre bilar stjäls nämligen i betydligt större utsträckning än nyare fordon. Statistik från Länsförsäkringar (2011) visar att det är mer än tio gånger vanligare att en bil som är tillverkad före 1998 anmäls som stulen, jämfört med bilar tillverkade 1998 eller senare. Den främsta förklaringen till det är ett EU-direktiv (95/56/EC), som trädde i kraft 1998, som kräver att samtliga nytillverkade bilar ska vara utrustade med elektroniska stöldskydd (på engelska immobilizers). Bland de äldre årsmodellerna verkar stöldrisken vara störst bland bilar av fabriken Ford och Mazda, bilmärken som har legat högt i den här statistiken under åtminstone hela 2000-talet (Brå 2001, 2004, 2008a). Av de nyare modeller-

na var andelen stulna fordon störst bland dyrare bilfabrikat som Porsche, Land Rover och BMW.

Tabell 1. Andel bilar som anmälts stulna uppdelat på bilfabrikat samt om bilen är tillverkad före eller efter årsskiftet 1997/1998, åren 2012–2014. Källa: Länsförsäkringar.⁴

Tillverkade före 1998			
Högst andel anmälda		Lägst andel anmälda	
Jeep	2,9 %	Lexus	0,4 %
Ford	2,0 %	Cadillac	0,4 %
Mazda	1,7 %	Seat	0,3 %
Saab	1,7 %	Rover	0,2 %
BMW	1,4 %	Skoda	0,2 %
Tillverkade 1998 eller senare			
Högst andel anmälda		Lägst andel anmälda	
Land Rover	0,7 %	Subaru	0,1 %
Rover	0,3 %	Skoda	0,1 %
Porsche	0,3 %	Kia	0,1 %
BMW	0,2 %	Citroen	0,1 %
Chrysler	0,2 %	Toyota	0,1 %

NTU visar att barnfamiljer löper större risk än andra att råka ut för stöld ur eller från motordrivet fordon. Eventuellt ligger en del av förklaringen i att det är vanligare att de har fler fordon per hushåll (bilar, husvagn, moped) att stjäla ur eller från. När det gäller bilstölden går det dock inte att se något tydligt mönster i utsatthet mellan olika familjetyper.

Sammantaget 13 procent av alla bilägare oroade sig för bilbrott 2015, vilket är en rejäl minskning jämfört med det första mättilfället 2006, då 22 procent oroade sig för detta. Bilbrott är enligt uppgifter från NTU den enda brottstyp där män oroar sig lika mycket som kvinnor. Personer med utländsk bakgrund, boende i storstäder och boende i flerfamiljshus är grupper som uppger oro i högre grad än andra. Det är alltså i stort sett samma grupper som uppger en högre utsatthet som också är mer oroliga.

En hög andel gärningspersoner återfaller i brott

Män begår i en högre utsträckning bilbrott än kvinnor. Enligt resultaten från SUB (2011) var det 3,6 procent av pojkarna som uppgav att de stulit ur en bil, men bara 1,1 procent av flickorna. Ungefär 1,7 procent av pojkarna uppgav att de stulit en bil och enbart 0,4 procent av flickorna. I statistiken över personer

⁴ Tabellen bygger på uppgifter om samtliga bilar som är eller har varit efterlysta i vägtrafikregistret och omfattar därmed alla stöldanmälda bilar.

som misstänkts för biltillgrepp är den manliga dominansen ännu större, med 91-93 procent av samtliga misstankar under perioden 2012–2015.

Resultaten från SUB tyder på att bilbroten har minskat i de yngre åldersgrupperna under de år undersökningen genomförts. Andelen elever i årskurs nio som uppger att de har stulit en bil har minskat från 2,7 procent till 1 procent mellan första mättillfället (1995) och det senaste året (2011). De som uppger att de stulit ur en bil har under samma period minskat från 5,9 procent till 2,3 procent (SUB 2011). I statistiken över skäligen misstänkta personer efter avslutad utredning, framgår att andelen unga (under 20 år) som misstänkts för bilbrott har varierat mellan 29 och 34 procent mellan åren 2008 och 2011, en nivå som varit i stort sett konstant sedan 1995. Forskning visar att unga personer som lagförts för biltillgrepp har en hög risk för en fortsatt brottskarriär. I en undersökning återfanns en tredjedel av dem som i sin brottsdebut lagförts för biltillgrepp bland personer som under sin brottskarriär lagförs minst nio gånger (Brå 2011). En tänkbar bidragande förklaring till minskningen av bilbrottsligheten – utöver bättre lås och dylikt – är därför en generell trend av minskande ungdomsbrottslighet som åtminstone pågått sedan mitten av 1990-talet, vilket bland annat framgår av SUB.

Även statistik över återfall i brott stöder bilden av bilstölder som något som präglas av kriminellt högaktiva personer. Andelen personer som lagförts för tillgrepp av fortskaffningsmedel enligt 8 kap. 7 § BrB, och som sedan inom tre år återfallit i brott, var för åren 2003 till 2005 cirka 70 procent. Det kan jämföras med stöldbrottslighet som helhet (8 kap. BrB), vilken under samma period uppvisade en återfallsandel på mellan 43 och 47 procent.

Hanteringen i rättsväsendet

Få bostadsinbrott och bilbrott personuppklaras, vilket delvis kan förklaras av att det är brottstyper där det oftast saknas en direktkontakt mellan gärningspersoner och offer. Ibland kan det även gå lång tid innan ett brott upptäcks, vilket ytterligare försvårar möjligheten att utreda och personuppklara brotten.

I avsnittet redogörs enbart för personuppklarade brott, det vill säga brott där åklagaren har kunnat binda en person till brottet och därmed väckt åtal, utfärdat strafföreläggande eller gett åtalsunderlåtelse.

Låg personupplärning vid bostadsinbrott

Personupplärningen för bostadsinbrott har de senaste tio åren varierat mellan 4 och 5 procent. År 2015 var den 4 procent. De låga personupplärningstalen har bland annat uppmärksammats av dåvarande Rikspolisstyrelsen, som 2011 genomförde en utredning av polisens arbete med bostadsinbrott. Utredningen granskade tre polismyndigheter och gav rekommendationer till utveckling av polisens arbete. Rekommendationerna i rapporten rörde i hög grad polisens organisation och bristande samordning, men det gavs också specifika förslag på hur brottsutredningarna skulle förbättras. Behoven av brottsanalys, kriminalteknisk analys, användning av hundpatruller samt godsspaning lyftes fram (Rikspolisstyrelsen 2011).

Inbrottsstölder är ett av flera brott som regleras i 8 kap. 1 § och 4 § BrB (stöld respektive grov stöld). Därför är det inte möjligt att utifrån statistiken för lagföringsbeslut utläsa hur många personer som dömdes för inbrott i bostad, vilken påföljd de fick och i vilken omfattning inbrottsjuvar återfaller i brott.

Få bilstölder personuppläras

År 2015 personupplärades 5 procent av de handlagda⁵ biltillgreppen och 2 procent av stölderna ur och från motordrivet fordon. Det motsvarar 700 biltillgrepp och 870 stölder ur och från motordrivet fordon. Andelen personupplärade biltillgrepp har minskat sedan perioden 2008–2011, då 7 procent av brotten årligen personupplärades. För stölderna ur och från motordrivet fordon har personupplärningen legat på en oförändrat låg nivå, varierande mellan 1 och 2 procent.

Andelen personupplärade bilbrott blir högre om den relateras enbart till de brott som polisen valt att utreda – den så kallade lagföringsprocenten. År 2015 var lagföringsprocenten 16 procent för biltillgreppen och 14 procent för stölderna ur och från motordrivet fordon. Att skillnaden mellan de två måtten är så pass hög hänger samman med att en stor del av bilbrotten som handläggs av polisen direktavskrivs, eftersom brottet bedöms som omöjligt att klara upp. År 2015 bedrevs en utredning för en tredjedel av biltillgreppen⁶ och endast en dryg tiondel av stölderna ur och från motordrivet fordon.

I lagföringsstatistiken ingår biltillgrepp i bestämmelsen avseende tillgrepp av fortskaffningsmedel (8 kap. 7 § BrB). Bestämmelsen innefattar dock även tillgrepp av andra motordrivna fordon, men statistiken kan ändå ge en indikation om påföljderna för dem som

⁵ Begreppet handlagda brott är i princip synonymt med anmälda brott.

⁶ Med detta avses både försöksbrott och fullbordade biltillgrepp.

döms för biltillgrepp. Stöld ur och från motordrivet fordon, liksom inbrottsstöld, redovisas tillsammans med övriga stöldbrott i lagföringsstatistiken, och kan därför inte lyftas fram här.

Mellan 2012 och 2014 minskade antalet lagföringsbeslut för tillgrepp av fortskaffningsmedel från 451 till 315, vilket är en minskning med 30 procent. De vanligaste påföljderna för biltillgrepp⁷ är skyddstillsyn, fängelse, ungdomsvård och ungdomstjänst. Dessa påföljder är ungefär lika vanliga, och står för ungefär tre femtedelar av alla påföljder under perioden.

Brottsförebyggande åtgärder och strategier

Brottsförebyggande arbete mot bostadsinbrott, bilstöld och stöld ur och från motordrivet fordon, kan delas in i olika kategorier, beroende på ur vilket perspektiv problemet ses. För den enskilda bostads- eller bilinnehavaren är frågor om hur man direkt avskräcker från eller stoppar stölder mest intressant. Inom denna kategori ryms grannsamverkanprojekt, förbättrade skalskydd, arbete mot exponering av stöldbegärligt gods, lås, larm etc. I ett större perspektiv, där brottslighetens orsaker belyses, är också frågor kring gärningspersonens motiv viktiga. Här är frågor om samhällets stöd till personer med missbruksproblem viktiga, liksom Kriminalvårdens och Statens institutionsstyrelsens förmåga att hjälpa dömda från att återfalla i brott.

I följande genomgång ligger fokus på de åtgärder som har en direkt brottsförebyggande effekt.

Grannsamverkan bedöms effektivt mot bostadsinbrott

Organiserad grannsamverkan har etablerats i Sverige som ett arbetssätt för att förhindra bostadsinbrott sedan mitten av 1980-talet. Aktiviteterna initieras oftast av de boende i ett område, men i samverkan med polis, försäkringsbolag och Svenska stöldskyddsföreningen (Brå 2008b). Polisen lyfter också grannsamverkan som det mest effektivt sättet att förhindra bostadsinbrott.

Brå publicerade 2008 en forskningsgenomgång över grannsamverkans effekter på de faktiska inbrotten, där man kunde dra slutsatsen att grannsamverkan sammanföll med en relativ minskning av brottsligheten med omkring 20 procent (Brå 2008b).

I den tidigare nämnda intervjustudien med erfarna inbrottstjuvar, som genomfördes av Polismyndigheten i Stockholms län, tillfrågades deltagarna om vad som kan avskräcka från att begå in-

⁷ Avser påföljden när bilbrottet är huvudbrott.

brott. De gav då ett högt betyg åt aktiviteter som är relaterade till grannsamverkan, såsom många och frågvisa människor i området (Pira 2008). Andra faktorer som enligt inbrottsstjuvarna fungerar avskräckande är vetskap om hund, gallergrind, fönstergaller, vetskap om larm och ej underhållna hus.

Bebyggelseinriktade insatser är ett annat exempel på brottsprevention, som kan bedrivas både inom bostadsområden och i andra typer av bebyggelse. Merparten av de intervjuade inbrottsstjuvarna uppgav att det är lockande om bostaden är undanskymd, enligt belägen eller är omgiven av ett högt staket (Pira 2008). I Brås studie över inbrottsstölder i Göteborg framgick också att bostäder som ligger i utkanten av ett område, ofta i anslutning till ett skogs- eller grönområde, varit särskilt utsatta för inbrott (Brå 2012c). Dessa faktorer är också i fokus i en manual upprättad av dåvarande polismyndigheten i Stockholm, vars syfte är att bygga bort brott och att bygga in trygghet i bostadsmiljöer (Polismyndigheten i Stockholms län 2005).

Det tycks vara så att privatpersoner i en allt större omfattning vidtar åtgärder för att skydda sina bostäder. I Statistiska centralbyråns (SCB) undersökning om levnadsförhållanden (ULF) ställs frågor om utsatthet för brott. Enligt ULF 2000–2001 var det 38 procent av hushållen som använde extra lås (såsom sjutillhållarlås eller polislås) för att skydda sin bostad mot inbrott. Cirka 6 procent hade antingen ett inbrottslarm eller en säkerhetsdörr, vilket var en fördubbling jämfört med den föregående undersökningen åren 1992–1993 (SCB 2004).

Den internationella brottsofferstudien ICVS visar en liknande utveckling (van Dijk m.fl. 2008). Uppgifter från ULF och ICVS finns inte att tillgå för senare år, men utvecklingen inom säkerhetsbranschen indikerar att hushåll, företag och andra enskilda aktörer tar på sig ett allt större ansvar för att skydda sin egendom från stöldbrott. Det finns inte någon tillgänglig statistik över försäljningen av stöldskyddsprodukter till privatpersoner, som larm och säkerhetsdörrar, men omsättningen inom branschen som helhet har ökat från ungefär 11,4 miljarder 2006 till 18,3 miljarder 2014 (SCB 2016). Det är dock troligt att lägenhetsinnehavare skyddar sig med hjälp av larm i en betydligt mindre omfattning än de boende i villa eller radhus. I Brås studie över inbrottsstölder i Göteborg framkom att det i cirka 10 procent av inbrotten i villa eller radhus hade varit låst och larmat, medan endast ett enda ärende där en lägenhet hade varit försedd med larm identifierades (Brå 2012c).

Elektroniskt stöldskydd effektivt mot bilbrott

Som nämnts är en viktig förklaring till minskningen av biltillgreppen under senare år det EU-direktiv som kräver att samtliga

nyttillverkade bilar ska vara utrustade med elektroniskt stöldskydd. En studie av det brittiska inrikesministeriet Home Office, där man studerade risken för tillgrepp i förhållande till bilparkens ålder och implementeringen av elektroniska stöldskydd, redovisar resultat som visar att de har en starkt brottsförebyggande effekt (Brown och Thomas 2003). Utvecklingen i England ligger i linje med den minskning som skett i Sverige.

Även om de elektroniska stöldskydden inte omöjliggör biltillgrepp, kräver de hjälpmedel och specialkunskap som få gärningspersoner tycks ha tillgång till. Det faktum att dyra statusbilar är överrepresenterade bland stulna bilar med stöldskydd, samt att andelen unga gärningspersoner tycks minska, talar också för att de gärningspersoner som stjälar nyare bilar är mer avancerade och planerande än den tidigare gängse biltjuven.

Sedan 1998 har anmälningarna om biltillgrepp minskat med 70 procent. Under samma period har anmälningarna om stölder ur motordrivet fordon minskat med nästan 60 procent. Risken att utsättas för stölder ur motordrivet fordon påverkas inte direkt av elektroniska stöldskydd, men indirekt kan minskningen bero på att stöld ur motordrivet fordon ofta sker i samband med biltillgrepp eller försök till biltillgrepp.

En metod som kan vara framgångrik för att förebygga stöld ur och från motordrivet fordon är att se till att inte lämna stöldbegärligt gods i bilen. Under 2000-talet har det förekommit stora informationskampanjer från polisen och försäkringsbranschen med det budskapet. Det finns dock inte någon studie som utvärderat om den sjunkande brottsnivån under samma period hänger samman med kampanjerna.

Under 2000-talet har också kameraövervakningen på bland annat parkeringsplatser ökat markant (Datainspektionen 2004), något som har visat sig ha stor brottsförebyggande effekt för just denna brottstyp i både svenska och brittiska studier (Brå 2007).

Det har också visat sig att rattkryckor är effektiva mot såväl biltillgrepp som stöld ur och från fordon. En tänkbar förklaring är att rattkryckan signalerar en medvetenhet hos bilägaren som gör det osannolikt att det ligger något värdefullt kvarlämnat i bilen. Det verkar dock vara svårt att få bilägare att använda rattkryckor. Trots att man har delat ut kryckorna gratis eller subventionerat dem samt informerat om fördelarna, har användningen varit begränsad (Brå 2005). Ett ytterligare sätt att förebygga biltillgrepp är att märka bilens olika delar och på så sätt göra det mindre intressant att stjäla bilar för att efter demontering sälja dem som delar (Harris och Clarke 1991; Rhodes och Kling 2003).

Avslutningsvis kan det vara värt att lyfta fram att bilbrottsligheten utgör ett särskilt intressant område ur en kriminalpolitisk och brottsförebyggande synvinkel. Tillgrepp av motorfordon begås i stor utsträckning av unga förövare och har därtill visat sig vara ett vanligt ingångsbrott till omfattande och långa brottsbanor. De senaste åren visar på en mycket positiv utveckling, där en vanligt förekommande typ av brott som drabbar många olika grupper i samhället och rör stora ekonomiska värden, effektivt förebyggs med relativt enkla medel. Det är inte orimligt att minskningen av bilbrotten kommer att plana ut och att de gärningspersoner som då fortfarande är aktiva kommer att vara mer planerande och har mer avancerade specialkunskaper.

Referenser

Brottsförebyggande rådet, Brå (2001). *Brottsutvecklingen i Sverige 1998–2000*. Rapport 2002:10. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2003) *Kameraövervakning i brottsförebyggande syfte*. Rapport 2003:11. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2004). *Brottsutvecklingen i Sverige 2001–2003*. Rapport 2004:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2005). *Minska bilbrott i bostadsområden. Två praktiska exempel*. Rapport 2005:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2007). *Kameraövervakning och Brottsprevention. En systematisk forskningsgenomgång*. Rapport 2007:29. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008a). *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Rapport 2008:23. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2008b). *Grannsamverkans effekter på brottsligheten. En systematisk forskningsgenomgång*. Rapport 2008:9. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2011). *Strategiska brott bland unga på 00-talet*. Rapport 2011:21. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012a). *Nationella trygghetsundersökningen 2011*. Rapport 2012:2. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012b). NTU 2011. *Teknisk rapport. Rapport: 2012:3*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2012c). *Bostadsinbrott i Göteborg, en analys av anmälda bostadsinbrott under tre år. Projektet "Hot spots Göteborg (bostadsinbrott)"*. Brås arkiv. Diarienummer 2012/0093.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013). *Brott bland ungdomar i årskurs nio. Resultat från Skolundersökningen om brott åren 1995–2011*. Rapport 2013:3. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå (2013b). *Skolundersökningen om brott 1995–2008. Teknisk rapport*. Rapport 2010:7. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brottsförebyggande rådet, Brå och Rikspolisstyrelsen, rps (2009). *På egna meriter? Den anmälda brottsligheten i Södermanland och Västmanlands län*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet.

Brown, R och Thomas, N. (2003). "Aging Vehicles: evidence of the effectiveness of new car security from the Home Office Car Theft Index". I: *Security Journal*, volym 16, nummer3, s. 45–53.

Datainspektionen (2004). *Datainspektionens årsredovisning 2004*. Hämtat 17 april 2012 från <http://www.datainspektionen.se/Documents/arsredovisning-2004.pdf>.

Van Dijk, A Tseloni, G Farrell (2012). *International Crime Drop New Directions in Research*. E-bok 2012.

van Dijk, J. J. M., van Kesteren, J. N. och Smit, P. (2008). *Criminal Victimization in International Perspective, Key findings from the 2004–2005 ICVS and EU ICS*. The Hague: Boom Legal Publishers.

Dolmén, L. (2002). *Brottslighetens geografi. En analys av brottsligheten i Stockholms län*. Akademisk avhandling. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Estrada, F. och Nilsson, A. (2006). *Segregation och utsatthet för egendomsbrott. Betydelsen av bostadsområdets resurser och individuella riskfaktorer*. Arbetsrapport 2006:5. Stockholm: Institutet för Framtidsstudier.

Estrada, F, Bäckman, O. och Nilsson, A (2015). "The darker side of equality? The declining gender gap in crime: Historical trends and an enhanced analysis of staggered birth cohorts". I: *British Journal of Criminology*. Advance Access published October 30, 2015.

Harris, P. och Clarke, R. V. (1991). "Car chopping, Parts marking and the motor vehicle theft law enforcement act of 1984". I: *Social sciences research* 75, s. 107–116.

von Hofer, H. och Tham, H. (2000). *Theft in Sweden 1831–1998*. Stockholm: Kriminologiska institutionen, Stockholms universitet.

Länsförsäkringar (2011). *E-postmeddelande från Mats Green vid Länsförsäkringar skickat 2011-04-04*. Diarienummer F2-0110/2011.

Mawby, R.I. (2001). *Burglary. Crime and Society Series*. Devon: William Publishing.

Pira, K. (2008). *Vad vet vi om bostadsinbrott? 20 gärningspersoners svar*. Stockholm: Polismyndigheten i Stockholms län.

Polismyndigheten i Stockholms län (2005). *Bo tryggt – 05*. Diarienummer aa-484-2036-2003.

Rhodes, W. och Kling, R. (2003). *Evaluation of the effectiveness of automobile parts marking and antitheft devices on preventing theft*. Hämtat den 17 mars 2008 från <http://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/208800.pdf>.

Rikspolisstyrelsen, RPS (2011). *Polismyndigheternas arbete med tillgrepp genom inbrott med särskild inriktning på bostadsinbrott*. Inspektionsrapport 2011:1. Stockholm: Rikspolisstyrelsen.

Sarnecki, J. (2003). *Introduktion till Kriminologin*. Lund: Studentlitteratur.

Statistiska centralbyrån, SCB (2004). *Offer för våld och egendomsbrott 1978–2002*. Rapport 104. Örebro: Statistiska centralbyrån.

Statistiska centralbyrån, SCB (2016). *Företagens ekonomi (FEK) Statistikdatabasen. Tabell: Basfakta företag enligt Företagens ekonomi efter näringsgren sni2007, 2-siffernivå för sni. Avseende år 2006 till 2014*. Uttag gjort den 16 september 2016.

Statistiska centralbyrån, SCB (2012). *Undersökningarna av levnadsförhållanden (ULF/SILC) 2011. le0106. Beskrivning av statistiken 2012-05-31*. Stockholm: Statistiska centralbyrån.

Wikström, P.-O., Torstensson, M. L. och Dolmén, L. (1997). *Lokala problem, brott och trygghet i Dalarna*. Rapport 1997:3. Stockholm: Polishögskolan.